

На квантификација, на еден или на друг начин, може да подлежат и *дискретни* и *недискретни* елементи. Дискретноста подразбира опозиција во варирањето: неварирањето на формата на знакот и, паралелно со тоа, варирањето: неварирањето на значењето според формата³. Всушност, дискретноста подразбира единици што имаат почеток и крај, преставуваат индивидуум (нешто што е неделиво, Петроска 2008:9).

Сега доаѓаме до она што ќе биде во фокусот на нашиот интерес, а тоа е партитивноста. Партитивноста (партитивната конструкција) реферира на некој дел од целината. Па, така,

(1) *Jagev og leboj̄.*

има семантичка прафраза: 'јадев дел, но не целиот леб' (Matthews 2005:267)⁴.

Занимавајќи се со бројот во именската фраза (синтагма, група), Тополињска (1974:58) наведува: „Сè досега квантификуваните објекти сме ги конструирале мисловно како целини составени од еден или повеќе елементи. Малку место треба да се жртвува и за обратната операција, т.е. за **јазичен одраз на бројната квантификација на објекти замислени како еден или повеќе делови од една целина**“⁵.

II За некои средства за изразување на семантичката категорија *йартитивност* во македонскиот јазик

Формален показател на партитивноста во јазиците со морфолошки падеж е партитивниот генитив⁶. Петроска (2008:39), цитирајќи го Хајнц, наведува дека партитивниот генитив не изразува секогаш партитивност, туку тој, според дефиницијата, го изразува односот помеѓу количеството (мерата) и масата (материјата).

³ Знаците што имаат определена форма и мора да се изберат од ограничен инвентар, се нарекуваат дискретни (Cruse 2004:8). Попрецизно, дискретноста, според Kristal (1998:69) е „својство на човековиот јазик, кое се смета дека е специфично за него и кое го контрастира со својствата со другите семиотички системи. Се состои во тоа што елементите на сигналот може да се анализираат така, што ќе имаат одредени граници, без градации или континуитет меѓу нив“. Сп. и во англиската терминологија: *discreteness vs. continuous*.

⁴ ...I ate bread-PART, 'I ate some but not all of the bread'. Hence, more loosely or more generally, of any form of use of a form which can be translated by 'some': e.g. de (of) as partitive in French J'ai mangé du pain 'I ate some (lit. 'of the') bread' (Matthews 2005:267).

⁵ Задебеленото е од наша страна и ја претставува, според нас, нејзината дефиниција на партитивноста.

⁶ Финскиот јазик разликува и одделен партитивен падеж со значење 'нешто (дел) од (именката)' (Anderson 1985:186 кај Петроска 2008:39)

Нагату, според класификацијата на Фелешко, таа разликува три типа партитивен генитив:

- а) генитив на **дел-целина**: на пр. *џруй̄ка сирење*, каде што надредениот член е називот на делот од целината, а подредениот е називот на предметот;
- б) генитив на **мера**: на пр. *лажиче мед*, каде што синтаксички надредениот член е именка што означува определена единица мера, а подредениот е именката што го означува предметот на мерењето;
- в) генитив на **целина-сосџав**: на пр. *јай̄о џуски*, каде што надредениот член е назив за група предмети што претставува изразено количество преку форма на конвенционален начин, а подредениот е називот за групирани предмети.

Ќе разгледаме и ќе наведеме парафрази на примери за секоја од наведените групи:

- а) генитив на **дел-целина**
 - (2) *Орџанизацијата вели дека една четвртина луѓе веројатно ќе сџрадаат од некаков облик на ментална болест во нивниот живој, а сџак, џодем дел од нив нема да добие или ќе добие само мало лекување* (Би-би-си), со парафраза:

Парафразата на овој генитив е: '...една четвртина од сите луѓе (колкав и да е нивниот број)...' Токму друпките (черек=четвртина) се најдобриот експонент на тој однос: цело (колкаво и да е): дел од целото;

- б) генитив на **мера**:
 - (3) *На секоја банана оди (една) лажица шеќер или сол и (една) лажица мед* (Ексклузив).

Тука парафразата би била: '...оди шеќер колку (една) лажица... и мед колку една лажица'.

- в) генитив на **целина-сосџав**
 - (4) *Судир со јай̄о џуски беше ирчинаата за иадој на авионот на „Ју-Ес Ервејс“ во водитието на реката Хагсон во јануари, а сџак мистериитието околку иџиџитието и ионашаму џи фасџинираат инженеритието и иосле иовеќето од еден век уиџитието на иаџичкиитието авиони* (Вест).

именуваните и одмеруваните предмети (Тополињска 1974:53). Таков е примерот „лажица шеќер“ (3), но и примерите:

(9) ... нема шанси да *настїане* *їредозирање*, бидејќи *деца-їта* *дневно ќе їијайї* *їо една чаша млеко*.

(’...ќе пијат млеко колку една чаша‘; проста квантификација, а не партитивност, иако и тоа млеко е дел од некое друго. Сепак, помалку веројатно е толкувањето: ’чаша млеко од некое друго млеко‘, зашто нема формален показател за такво нешто.)

Ако гласеше примерот:

(9a) ... нема шанси да *настїане* *їредозирање*, бидејќи *деца-їта* *дневно ќе їијайї* *їо една чаша од млекоїто* *шїїо* *ќе ни зїо донесайї*.

тогаш, според нашето тврдење погоре, а и според логичките согледувања, ќе можеше да се каже дека се издвојува дел од некоја целина што ни е позната и која понатаму ја „раситнуваме“. Но, во примерите како (9), дури и контекстот укажува на фактот дека се работи за единица мера, која е неуниверзална (не е дел од СИ, универзалниот систем на мери, туку е воведена како последица на конвенцијата произлезена од искуството).

(10) *минималнаїта акциза за куїїија цигари во ЕУ ќе биде 1,5 евро до 2014 зїодина*.

(’...цигари колку една кутија...‘, односно 20/19 цигари.)

Според Тополињска (1974:53), *неуниверзалниїте мери* може да се групираат во три групи:

- а) Предмети што во определени ситуации се јавуваат во определен број, а не поединечно, т.е. – во јазична проекција – со односна бројна определба: чифт, пар, рало, дузина...;
- б) Определби што вклучуваат, покрај информацијата за бројот, информација за формираноста, за стројот на посоченото множество:

(11) *Секоја ваква церемонија бара скаїо їприсусїтво на четїа војници...*

Толкувањето на примерот (11) може да биде двојно: ’секоја ваква церемонија бара скапо присуство на војници колку една чета‘ или ’секоја ваква церемонија бара скапо присуство на војници организирани во чета‘, бидејќи четата има фиксен, определен број.

в) Имиња на садови и други контејнери со кои се рационарира количеството:

(12) *На зелениџе џазари низ зрагоџи ценџа на џабла јџџа е формирана во зависноџи од квалиџеџоџи...*

(‘...јџџа колку што има во една табла...’, односно 30 јџџа.)

(13) *Селим Јусуџи од скоџско Љубоџен добил коџек за вреќа брашно.*

(‘...го истепале за брашно колку една вреќа’.)

Сите овие примери, ако се трансформираат во конструкции со *од* и позитивна маркираност по определеност /+определеност/ од чисто количествени примери или од примери со можност за двојна парафраза, би станале чисто партитивни.

Уште една поткрепа за ова, како што пишува и Петроска (2008:44-45) се именските синтагми составени само од име на супстанцијата:

(14) *Поџај ми од книџиџе.*

(‘поџај ми еден дел од книгите’.)

Сепак, тука мора да нагласиме дека и со отсуство на конструкциите со *од* и /+определеност/, односно и со /+определеност/, но не искажана формално, може да се постигне партитивноста:

(15) *...куџи две шишиња џреќрасен коњак – корчански.*

(‘...купи две шишиња преќрасен коњак од корчанскиот коњак’.)

Еден посебен вид партитивизација е *фраќменџизацијаџа*. Ивиќ (Ivić 2008:26-27) под овој поим подразбира сведување на фрагмент (дел). Сите предмети во цврста агрегатна состојба може да се фрагментизираат. Парче од копчето не е повеќе копче, но дел од стаклото е стакло и понатаму, но опредметен, создаден е посебен ентитет, па тука се работи за *џарџикуларизација*.

(16) *Оџкако му џаѓна од рацеџе, делови од масаџа може-ше да се најѓаџ насеќаде џо скалиџе.*

Деловиџе од масаџа се уште еден типичен пример за фрагментизацијата.

Пред да се насочиме кон т.н. *џарџиџиви*, односно *џарџиџивни кванџификаџори*, во контекст на претходното, да го парафразираме, да го протолкуваме и да го доведеме во контекст тврдењето на Кенеди (Kennedy 2003:7)⁷: ако имаме

⁷ http://semantics.uchicago.edu/kennedy/classes/nu/471/F03/H4_partitives.pdf

дискретна единица во множина како влезна единица во партивизацијата, тогаш резултатот на тој процес е секоја дискретна супстанција одделно, која влегла во множеството. Но, ако супстанцијата е „атомска“, тогаш „деловите се материјални делови“⁸. Практично, ако влечеме паралели и ги доведуваме во корелација две тврдења, во првиот случај од Кенеди се работи за партикуларизација, а во вториот - за фрагментизација, според претходната поделба на Ивиќ (Ivić 2008:26-27).

III Партитиви (партитивни квантификатори) од синтаксички аспект.

Непосредните лексички показатели на категоријата број, Минова-Ѓуркова (2000:118) ги дели на: **броеви**, т.н. **квантификатори** (количествени определувачи) и т.н. **партитиви** или партитивни квантификатори (според Фридман).

Броевиите даваат објективна информација за количеството и тоа преку аритметичката низа.

Квантификаториите се исклучуваат со броевите и даваат субјективна оценка за количеството: многу, малку, неколку.

Партивиите не се исклучуваат ни со броевите ни со квантификаторите и тие се основното средство за искажување на семантичката категорија партивност. Повеќето од примерите досега имаа компонента партитив.

Минова-Ѓуркова (ibid.) ги дели на: единици на мера, општи и типични лексеми со кои се означуваат делови од нешто (парче, дел), како и имиња на садови (во најширока смисла) во кои се сместува нешто: чаша (вода), чинија (супа) и именки со кои се означуваат множества од (обично) живи суштества: чета, јато, група, рој и сл., кои даваат информација и за видот на организацијата на посоченото множество.

(17) Дал' зрад ѝолињата жиѝородни зѝ беше фаѝил?

Ил' рој од скакулци се вдал?

(? ...или скакулци колку еден рој се вдал'; ? ...или скакулци групирани во рој се вдал'.)

Mutatis mutandis, овој пример од Сердарот станува експлицитно партитивен, ако го маркираме со /+определеност/ центарот „скакулци“:

⁸ „...we just need an 'individual' as input to the partitive relation. When the individual is a plurality, the subparts correspond to individual parts; when the individual is atomic, the parts are material parts“.

(17a) Дал' зраг ѿолињаѿа жиѿѿородни ѿи беше фаѿѿил?
Ил' рој од скакулциТЕ се вдал?

(Се изделуваат скакулци колку еден рој од позната група или познат број скакулци.)

Во овој контекст треба да се нагласи дека ваквите конструкции се присутни и во други балкански јазици. Имено, ваквото исказување на партиитивноста е забележано и во албанскиот (напоредно со генитивните, со акузативните и со аблативните конструкции), а примери забележуваме и во романскиот (сп. Petroska 2007:59-63):

(18) (алб.) *gjysma E BUKËS*. (генитив)

(18a) *gjysmë NGA BUKA*.

(половина од лебот.)

(По истиот пример и во акузативни и во аблативни конструкции.)

Соодветно во романскиот – со употребата на предлогот **din**:

(19) *mi-a spus unul din studenții*.

(еден од студентите ми кажа.)

Применувајќи го принципот на Џозеф дека една појава е балканизам, ако се појавува во најмалку три од балканските јазици, Петроска (2007:62) во овој контекст го отвора прашањето дали и оваа појава може да се третира од тој аспект!?

IV Завршни забелешки. Сублимирање на некои заклучоци.

Потребата за рационализација е исконска. Желбата да се квантифицива материјалниот свет е разбирлива, зашто така работите полесно функционираат: конвенциите овозможуваат полесно разбирање (а, нели, токму разбирањето, односно непреченото комуницирање е една од основните задачи на јазикот!?).

Потребата од броење, во крајниот стадиум, нè води до семантичката категорија *ѿоѿѿалносѿи* (*ѿр. Ги донесоа сѿѿѿе книѿи*) и тие ја претставуваат целината, а наспроти таа категорија се појавува партиитивноста: изледување на дел од целото.

Во јазиците со морфолошки падеж, партиитивноста има формален израз во партиитивниот генитив. Во македонскиот јазик, партиитивите се формалните експоненти (20), но како што покажавме, и тие треба да влезат во поголема синтаксичка релација [логично за аналитизмот, односно за аналитичките јазици, дека наспроти некоја падежна конструкција ќе се појави синтаксичка конструкција од аналитички вид (21)]. Воопшто, задоволувањето на таа релација и со отсуство на партиитивот, ќе покаже партиитивност (22).

(20) *Вреќа сол од инаеӣ ке изеде.*

(21) *Парче од харџијатӣ се заглави во ѝечайачој̄.*

(22) *Кога виде дека доаѓаат̄ од ѝлемей̄о, веднаш избега.*

Се работи за конструкцијата со предлогот **од** и маркираноста по определеност, нешто за што пишувавме погоре. Всушност, најдобар доказ за тоа тврдење е отсуството на примери со *дел*+именка:

(23) **гај ми дел сирење*

(24) **дојде дел луѓе*

Примерите (23) и (24) може да функционираат како:

(23а) *Дај ми дел од сирењеӣо.*

(24а) *Дојдоа дел од луѓеӣо.*

Па, така, може да кажеме дека **од**, во определени услови, е еквивалент на „партитивниот член“ (Jespersen 1924/1992/:181) во францускиот.

(25) *На заминување секогаш си мислев
дека ми недостига сува четвртина од векоӣ
една година, само еден час
барем еден мӣг ѝовеќе*

Завршуваме со констатацијата дека понекогаш е многу поинтересно кога ја немате целата слика, туку само деловите, па вие самите си го склопувате мозаикот. Секогаш кога споменуваме дел, ја имаме предвид - партитивноста.

Користена литература

- на кирилица:

Конески, Блаже. (1955/1999/). *Грамаџика на македонскиот јазик.*

Скопје: Детска радост;

Минова-Гуркова, Лилјана. (2000) *Синџакса на македонскиот сџандарден јазик.* Скопје: Магор.

Петроска, Елена. (2001). „За двојното согласување на конструкциите од џијот џруја деца во современиот македонски јазик“, во: XXVII научна конференција на XXXIII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура (стр. 141-151). Скопје: Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура.

Петроска, Елена. (2008). *Количествениите катеџории во македонскиот: од семантика кон форма.* Скопје: Македонска реч.

Тополинска, Зузана. (1974). *Грама̀тика на именската фраза во македонскиот литературен јазик*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.

- на латиница:

Cruse, Alan. (2004). *Meaning in language*. New York: Oxford University Press.

Ivić, Milka. (2008). „*Izbrojivost onoga što imenica označava kao gramatički problem*“, во: *Lingvistički ogledi* (стр. 13-38). Beograd: XX vek.

Jespersen, Otto. (1924/1992). *The Philosophy of Grammar*. Chicago: The University of Chicago Press.

Kennedy, Chris. (2003) *Partitivity and Measurement in NP*. [http://semantics.uchicago.edu/kennedy/classes/nu/471/F03/H4_partitives.pdf]

Kristal, Dejvid. (1998). *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Nolit, Beograd.

Matthews, Peter H.. (2005). *The Concise Oxford Dictionary of Linguistics*. Oxford University Press, Oxford.

Petroska, Elena. (2007). *Partitivity in Macedonian and Albanian*. Off-print. Skopje: Macedonian Academy of Sciences and Arts.

Извори

- печатени изданија (весници, белетристика),
- Интернет